

Una biografia política i intel·lectual de José Antonio Primo de Rivera

Xavier Ferré Trill

Universitat Rovira i Virgili
Facultat de Ciències de l'Educació i Psicologia
Departament de Pedagogia
Campus Sescelades. Carretera de Valls, s/n
43007 Tarragona
xavier.ferre@urv.cat

Joan Maria Thomàs, *José Antonio. Realidad y mito*, Barcelona, Debate, 2017, 510 p.

L'anàlisi de la trajectòria i l'evolució polítiques del fundador de Falange Española, José Antonio Primo de Rivera (1903-1936), elaborada per Joan Maria Thomàs, estudiós consolidat de recerques al voltant del feixisme hispànic,¹ aporta, al meu entendre, tres aspectes fonamentals.

Primerament, l'evolució intel·lectual i política de qui fou també *marqués de Estella* (1930-1936). Thomàs estableix aquest marc —a mode de cercles concèntrics— a partir del recorregut polític del dictador Miguel Primo de Rivera —i del seu partit Unión Patriótica— i acaba establint una determinada identificació del jove advocat amb la tasca militar i política del seu pare. De fet, la primera part de l'estudi està dedicada al fet que el pare aconsegueix la funció d'espill envers el fill. Es tracta d'una influència que esdevé soterrada i que ressorgeix en la conjuntura fundacional del partit feixista espanyol el

¹ Joan Maria Thomàs, *Los fascismos españoles*, Barcelona, Planeta, 2011. Per a l'estudi que ens ocupa, consulteu-ne el tercer capítol, p. 63-122.

1933. Primo valorà la iniciativa del pronunciament del seu progenitor, que calia superar. Era la qüestió pendent.

Ara bé, la primera etapa de José Antonio, anterior al míting al Teatro de la Comedia el 29 d'octubre de 1933, que suposà la presentació pública de la Falange, depassa l'emmirallament paternal i esdevé un procés de formació i de clarificació política que dugué l'advocat al lideratge del feixisme espanyol. Com detalla Thomàs, Primo esdevenia feixista en l'acció, per bé que el partit encara estava en procés de constitució.

Segonament, cal remarcar l'aportació falangista com a superació —en el marc europeu d'emergència del feixisme italià i del nacional-socialisme alemany— de l'estratègia de dreta i d'extrema dreta. Així, cal tenir en compte la constel·lació d'organitzacions parafeixistes i filofeixistes que suposaren una base sociològica per constituir, el febrer de 1934, Falange Española Tradicionalista y de las Juntas de Ofensiva Nacional Sindicalista (FET de las JONS). Del text —fonamentalment del segon i el tercer capítols— es pot deduir que el cercle d'afinitats falangistes era definit per sectors monàrquics i contrarevolucionaris que, com a calidoscopi ideològic, podien prendre altres formes orgàniques: Unión Monárquica Nacional, Confederación Española de Derechas Autónomas (CEDA), Bloque Nacional de José Calvo Sotelo —la mort del qual fou mitificada pels falangistes i franquistes fins a enaltir-lo com el protomàrtir—. Aquest vessant social, cultural i intel·lectual explica algunes osmosis orgàniques entre aquests sectors socials predominantment agraristes, aristocràtics, financers, avantgardistes i futuristes. És a dir, els corrents i les relacions de famílies polítiques acabaren explicant l'emergència i la definició d'un partit que bevia del feixisme italià i que es diferenciava de l'alemany. I tot aquest context, al voltant d'una geografia essencialment agrària constituïda, com a matriu, entorn de Castella i al voltant d'una capital política: Madrid. Del conjunt d'aquesta realitat —que, com constata Thomàs, anava irradiant els ideals cap a enclavaments

locals (rurals i urbans)— derivaren un imaginari simbòlic i un relat historiogràfic definits en la ideologia primoriverista, molt ben analitzada al quart capítol.

De fet, el «nacionalisme missional» (p. 354), que esdevé la traducció ideològica d'un patriotisme entre místic (religiós i catòlic) i ascètic, prenien com a referència la ideologia d'una estructura sociopolítica antirepublicana, o obertament crítica amb el règim republicà, amb ressos restauracionistes i regeneracionistes a partir d'un projecte comú, que ja havia establert Ortega y Gasset, filòsof raciovitalista referent de José Antonio i del primer cenacle falangista reunit entorn de l'òrgan El Fascio. Ara bé, el projecte nacionalsindicalista de José Antonio no era únic. Com bé indica Thomàs, el posicionament del juntaista —filòsof i matemàtic— Ramiro Ledesma Ramos (1905-1936) —amb pràctica feixista anterior a José Antonio a través del portaveu *La Conquista del Estado*— esdevenia més consistent a redós de la proposta de constitució de l'«Estado Nacional» i a partir de la qual s'esdevingué el trencament amb José Antonio. Fou a partir d'aquesta ruptura (1935) que José Antonio semblà «ledesmitzar-se» conjunturalment² i obrí la Falange a les capes obreres, cap a la seva necessària «proletarització» de fet. Aquesta situació no és baldera per comprendre la progressiva irradiació social i territorial del partit i fer realitat el títol del capítol «Salvando ya España».

La tercera aportació de l'estudi és doble. D'una banda, trobem la hipòtesi de l'existència de dos José Antonio: el líder feixista, que és el conegut, i un líder pactista, o obert a negociacions, amb el govern republicà de José Giral a fi d'evitar la guerra dels tres anys (1936-1939). Aquesta dimensió, que en qualsevol cas és molt menor que la del lideratge, obre la via a plantejar —com fa l'autor a la darrera part del capítol quart— opcions reformadores al si de la «nova» Falange, uni-

2 ¿Ledesma Ramos valorava figures republicanes com Azaña i Indalecio Prieto, com ho feia José Antonio?

ficada amb els tradicionalistes d'ençà del 1937. Amb tot, l'opció reformista prò-republicana era —com defensa Thomàs— irreal i, com a hipòtesi, es podia plantejar com una negociació per a una sortida personal de José Antonio davant el seu encausament i posterior afusellament.

El segon aspecte que s'ha de subratllar és la contextualització de la pervivència de la memòria de José Antonio al si de la unificació falangista i sota el govern nacionalista de Franco. La construcció del mite del *caído* José Antonio entre 1939 i 1959, és a dir, des del trasllat del fèretre d'Alacant a El Escorial i, vint anys després, la inhumació al Valle de los Caídos, constitueix una esplèndida metàfora, molt ben concretada en l'estudi, de la diferenciació entre la Falange de José Antonio i la Falange de Franco (p. 419). No eren la mateixa cosa. Franco políticament no era pas José Antonio i, en qualsevol cas, el que significava el cap falangista nascut a Madrid era emprat com a patrimoni, o rèdit polític, per aconseguir un partit cohesionat entorn del nou líder, Franco, que sabia, en cada conjuntura —i molt especialment a partir de 1945³ i amb l'emergència opusdeista al govern del dictador d'ençà de la dècada dels anys cinquanta— quin sentit calia donar a l'homenatge del revolucionari nacionalsindicalista mort a la presó d'Alacant el 20 de novembre de 1936. No en va —i encertadament— Thomàs conclou que el triomf de José Antonio fou un cop mort i «no es descabellado pensar que muchos de los aspectos del Régimen que le incensaría hasta niveles absurdos le habrían desagradado enormemente» (p. 332).

José Antonio. Realidad y mito esdevé una sòlida biografia política (p. 19-332) que no tan sols estableix el context intel·lectual en què es congria la formació d'un lideratge que va trobant suports en sectors

³ Joan Maria Thomàs, *La Falange de Franco. Fascismo y fascistización en el régimen franquista (1937-1945)*, Barcelona, Plaza y Janés, 2001. La referència al període encetat el 1945 és a les p. 353-360.

culturals —periodístics— i esdevé pal de paller de partits i plataformes afins, o susceptibles d'èsser-ne, sinó que ofereix claus —sobretot ideològiques— per aprofundir en la geografia social del falangisme i en l'anàlisi de les contradiccions internes existents al si del falangisme (lluita pel lideratge). També ofereix referents de comprensió per qüestionar fins a quin punt —encara avui— plantejaments polítics nacionalitzadors a l'Estat espanyol —prou transversals—,⁴ fonamentats en un orteguïà «proyecto común», són deutors del component *unidad de destino* en un falangisme les derivacions actuals del qual semblen persistir.⁵

4 Josep M. Colomer, «La Carga imperial», dins Josep M. Colomer, *España: la historia de una frustración*, Barcelona, Anagrama, 2018, p. 147.

5 Miquel Payeras, «Les tres cares del falangisme», *El Temps*, 9 de maig de 2017, p. 37, i, per extensió, Lluç Salellas, *El franquisme que no marxa. Els responsables de la dictadura que han mantingut els privilegis a la democràcia*, Barcelona, Saldonar, 2017.